

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Dynamika

Fizyka I (Mechanika)

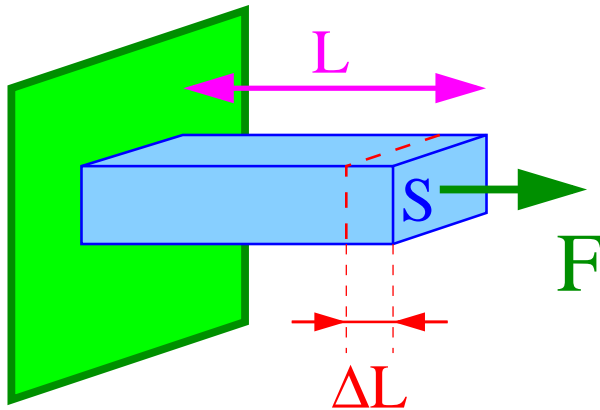
Wykład VI:

- Siły sprężyste i opory ruchu
- Prawa ruchu w układzie nieinercyjnym
  - ⇒ siły bezwładności
- Zasada zachowania pędu
- Zasada zachowania momentu pędu
- Ruch ciał o zmiennej masie

Siła sprężysta

Prawo Hooke'a

Opisuje zależność siły sprężystej od odkształcenia ciała:

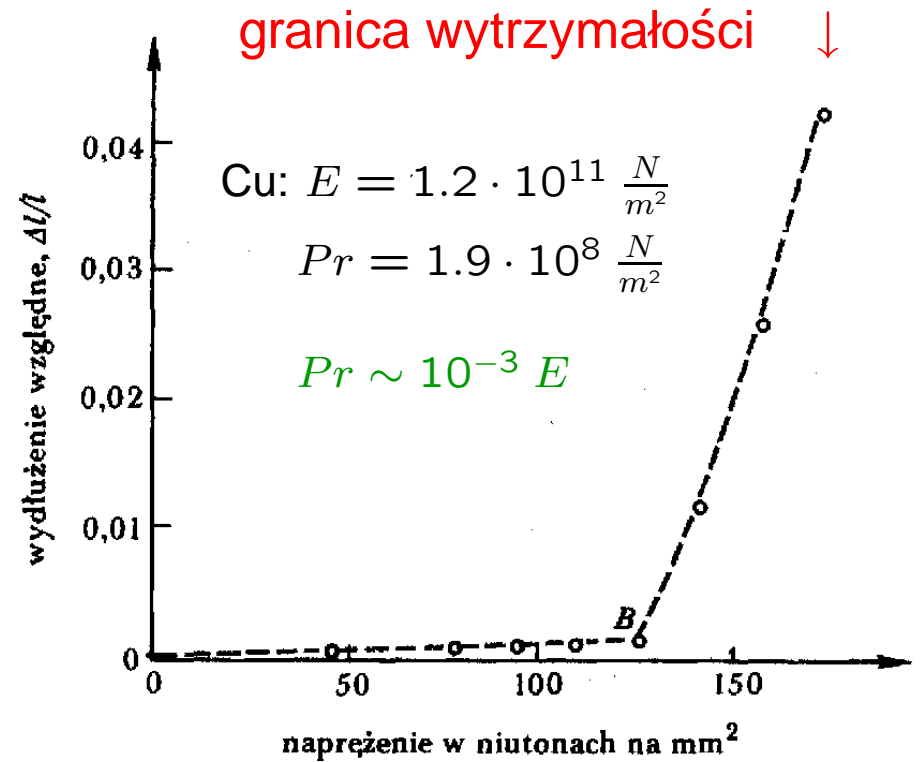

$$F = E S \frac{\Delta L}{L}$$

E - moduł Younga [N/m^2]

naprężenie odpowiadające dwukrotnemu wydłużeniu

Prawo Hooke'a jest prawem empirycznym
Jest słuszne tylko dla małych naprężeń.

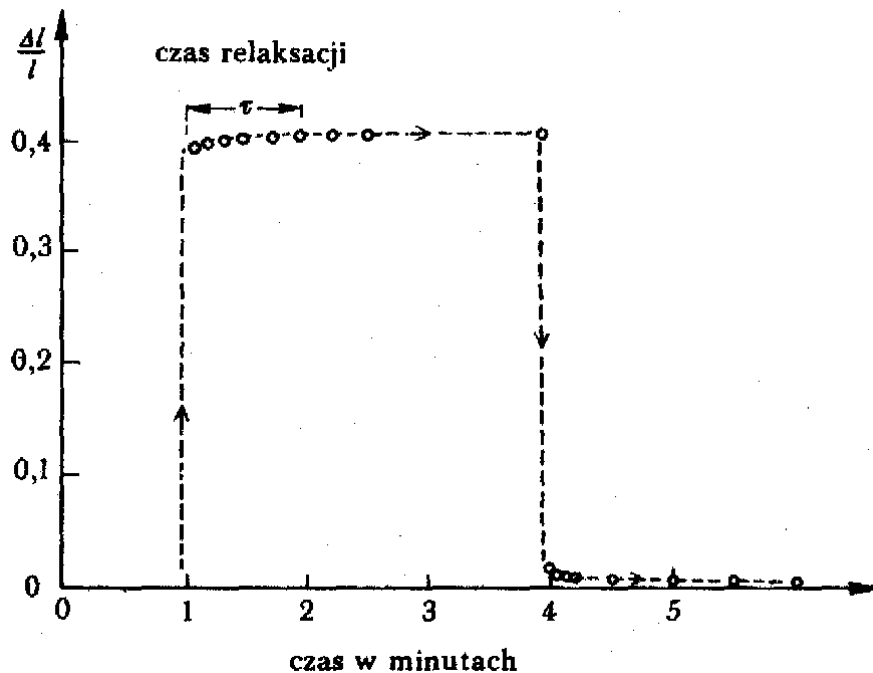
granica proporcjonalności $\uparrow$ (Pr)

Siła sprężysta

Relaksacja

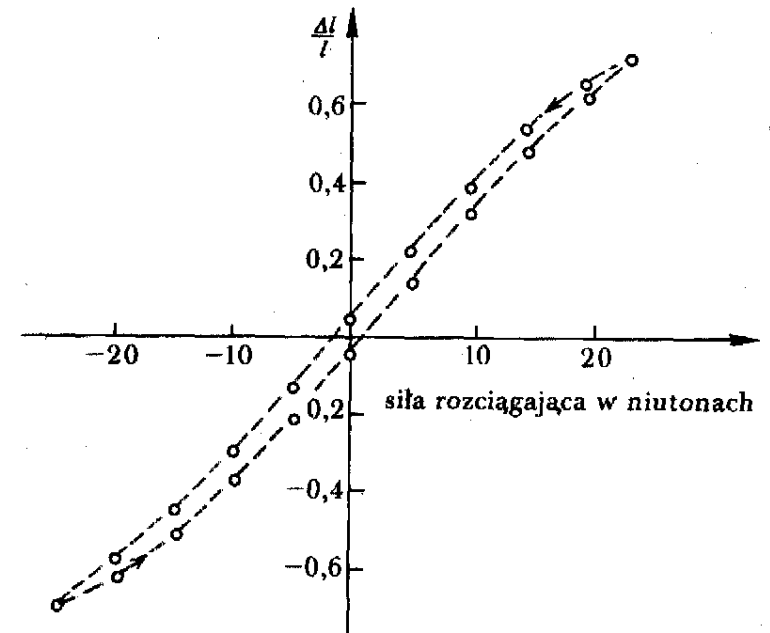
Prawo Hooke'a odnosi się do sytuacji statycznej.

Od momentu przyłożenia siły do osiągnięcia odpowiedniego odkształcenie mija skończony czas - **czas relaksacji**

podobnie gdy siła przestanie działać

Histereza

Przyłożenie dużej siły, nawet na krótki czas może powodować trwałe odkształcenie

⇒ trzeba przyłożyć siłę przeciwnie skierowaną

Tarcie

Tarcie kinetyczne

Siła pojawiająca się między dwoma powierzchniami **poruszającymi się** względem siebie, dociskanymi siłą N .

Ścisły opis sił tarcia jest bardzo skomplikowany.

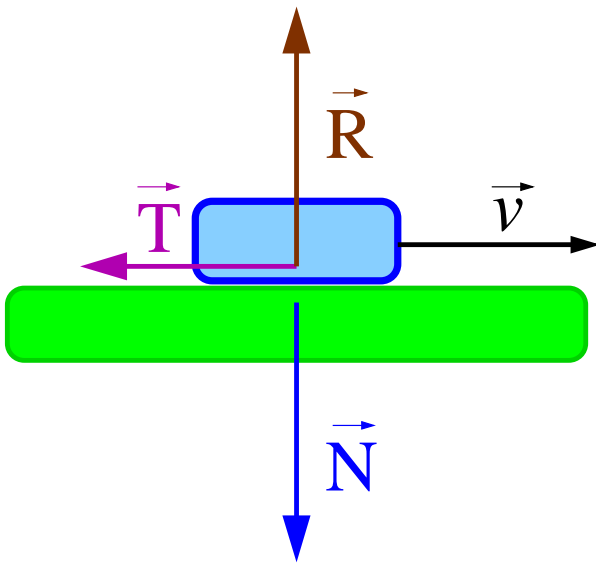
⇒ Prawo empiryczne:

$$\vec{T} = -\mu_k \vec{i}_v N \quad \vec{i}_v = \frac{\vec{v}}{v}$$

Siła tarcia kinetycznego:

- jest proporcjonalna do $\perp$ siły dociskającej
- nie zależy od powierzchni zetknięcia
- nie zależy od prędkości

Prawo empiryczne ⇒ przybliżone !!!

Tarcie

Obraz mikroskopowy

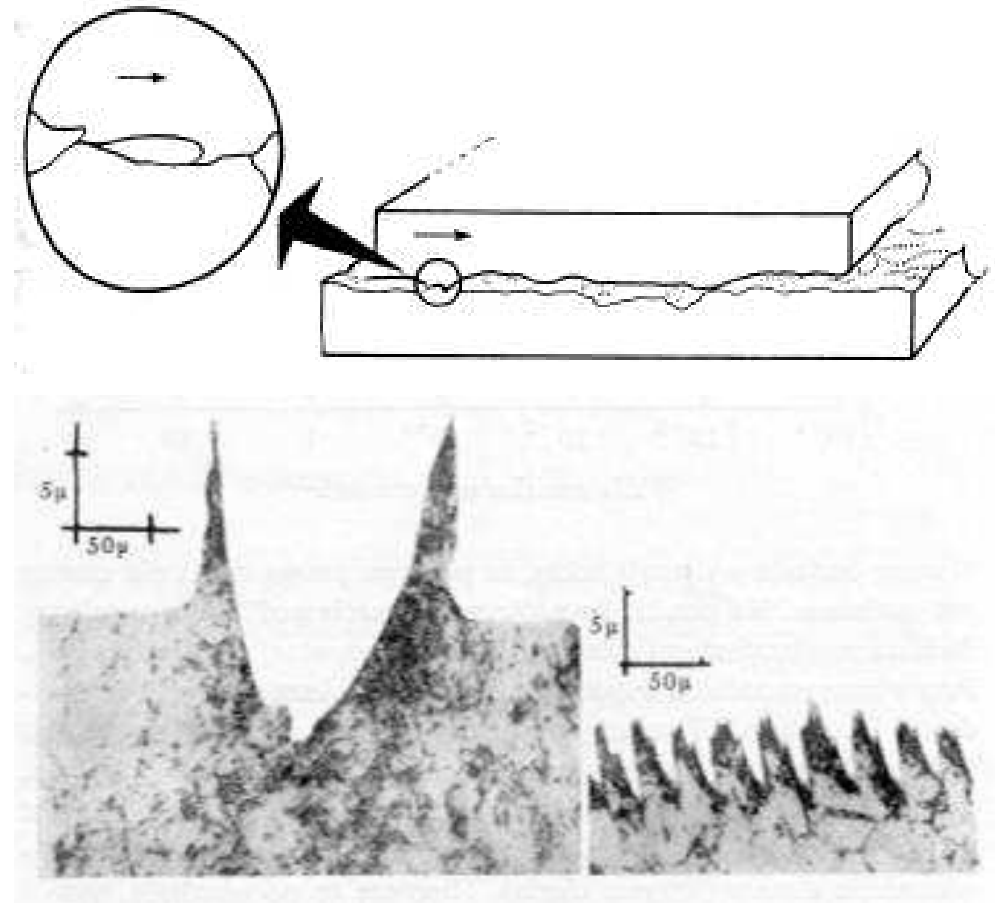
Tarcie wywołane jest przez oddziaływanie elektromagnetyczne cząstek stykających się ciał.

Powierzchnie nigdy nie są idealnie równe

na poziomie mikroskopowym cząstki jednego ciała “blokują drogę” cząstkom drugiego ciała

⇒ muszą zostać “odepchnięte”

wypolerowana miedź ⇒

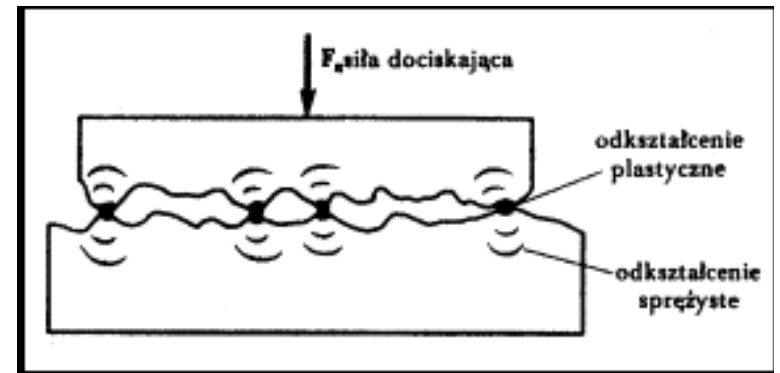
Tarcie

Zależność od nacisku

Powierzchnia rzeczywistego (mikroskopowego) styku ciał jest w normalnych warunkach wiele rzędów wielkości mniejsza niż powierzchnia geometryczna:

siła dociskająca	ułamek powierzchni
1 N/cm ²	0.00001
2.5 N/cm ²	0.000025
50 N/cm ²	0.0005
250 N/cm ²	0.0025

(płytki stalowe)

⇒ efektywna powierzchnia styku proporcjonalna do nacisku

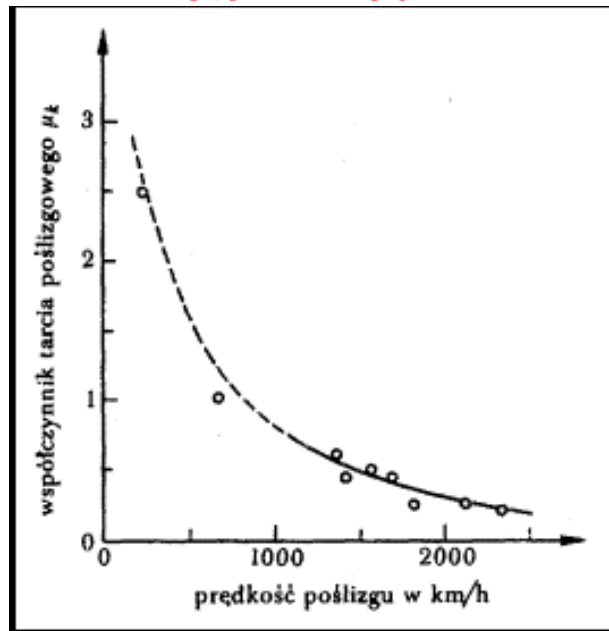
⇒ liczba oddziaływań na poziomie atomowym proporcjonalna do nacisku

Tarcie

Odstępstwa od praw empirycznych

Przy dużych prędkościach może się pojawić zależność μ_k od prędkości v :

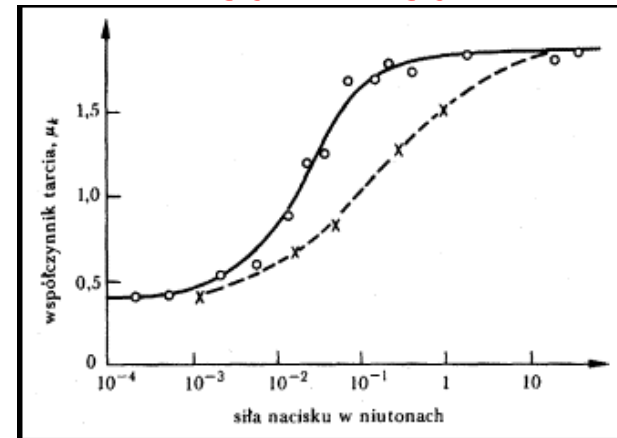
stal i miedź

Przy bardzo dużych prędkościach miedź ulega chwilowemu stopieniu...

Przy dużych siłach dociskających mogą się pojawić odstępstwa od zależności liniowej:

miedź i miedź

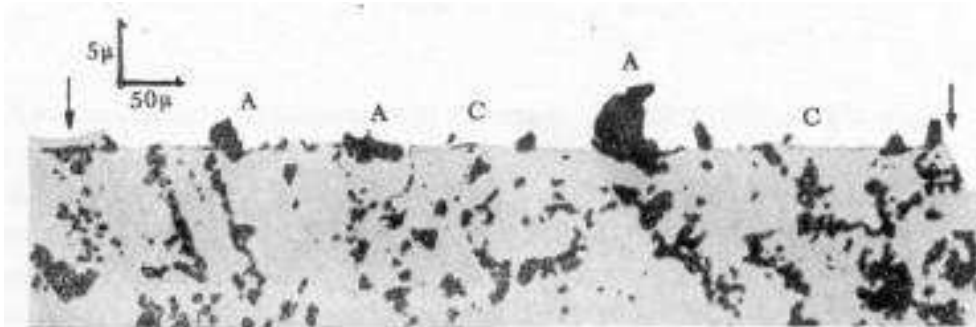
Przy dużym nasisku zniszczeniu ulega warstwa tlenków na powierzchni miedzi...

Tarcie

Ścieranie

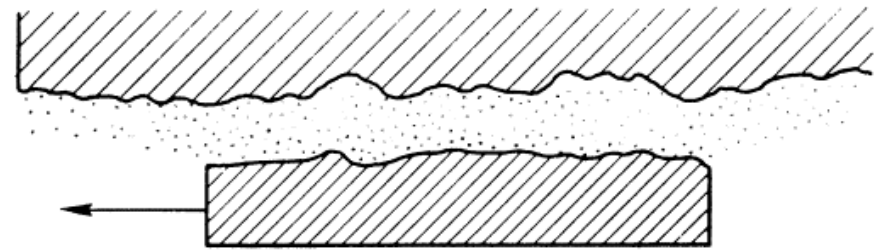
Na poziomie mikroskopowym tarcie prowadzi trwałych zmian w stykających się powierzchniach.

Fragmenty miedzi przyłączone do powierzchni stali:

Smarowanie

Tarcie zmniejszamy wprowadzając smar między poruszające się powierzchnie.

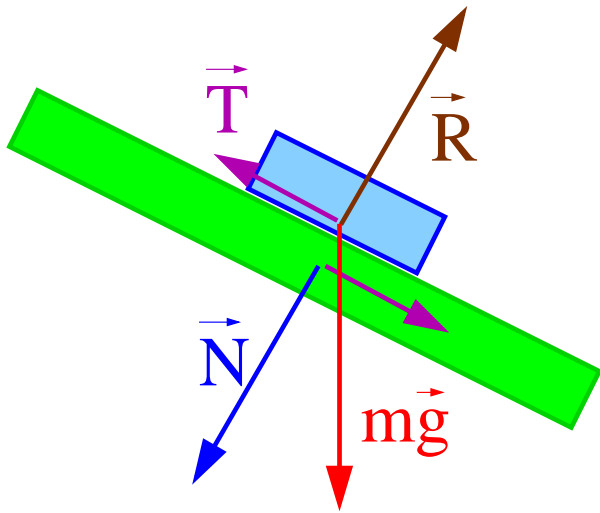

Powierzchnie nie stykają się $\Rightarrow$ brak tarcia
 $\Rightarrow$ pojawia się jednak nowa siła oporu
związana z lepkością

Tarcie

Tarcie statyczne

Ciało pozostaje w równowadze dzięki działaniu tarcia statycznego

Siła działająca między dwoma powierzchniami nieruchomymi względem siebie, dociskanymi siłą N .

Maksymalna siła tarcia statycznego T_S^{max} jest równa najmniejszej sile F jaką należy przyłożyć do ciała, aby ruszyć je z miejsca.

Prawo empiryczne:

$$\vec{T}_S^{max} = -\mu_s \vec{i}_F N \quad \vec{i}_F = \frac{\vec{F}}{F}$$

Tarcie

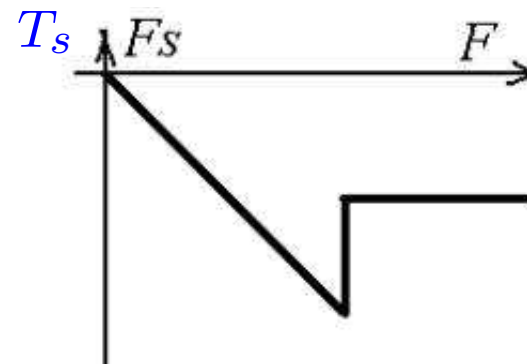
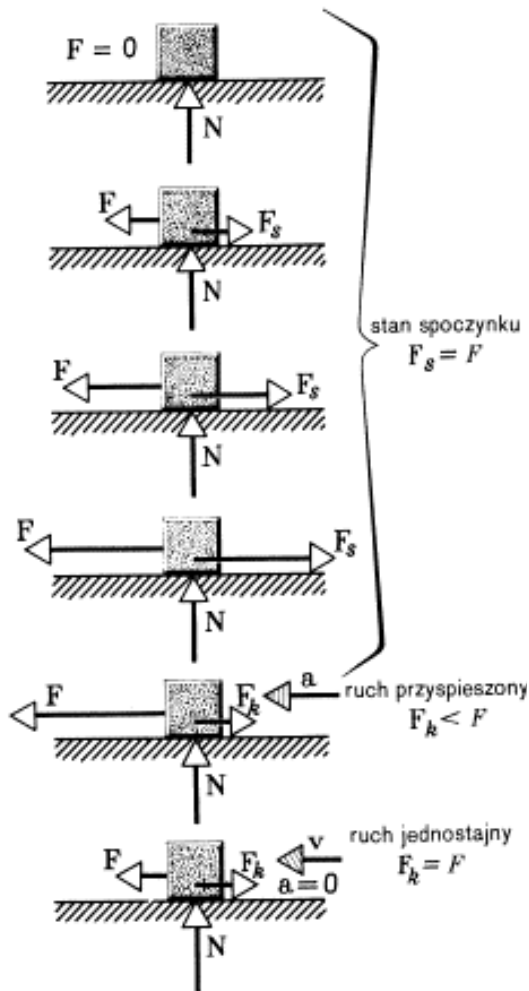
Tarcie statyczne

Póki przyłożona siła $\vec{F}$ jest mała, tarcie statyczne utrzymuje ciało w spoczynku:

$$\vec{T}_s = -\vec{F}$$

⇒ siła tarcia rośnie proporcjonalnie do przyłożonej siły.

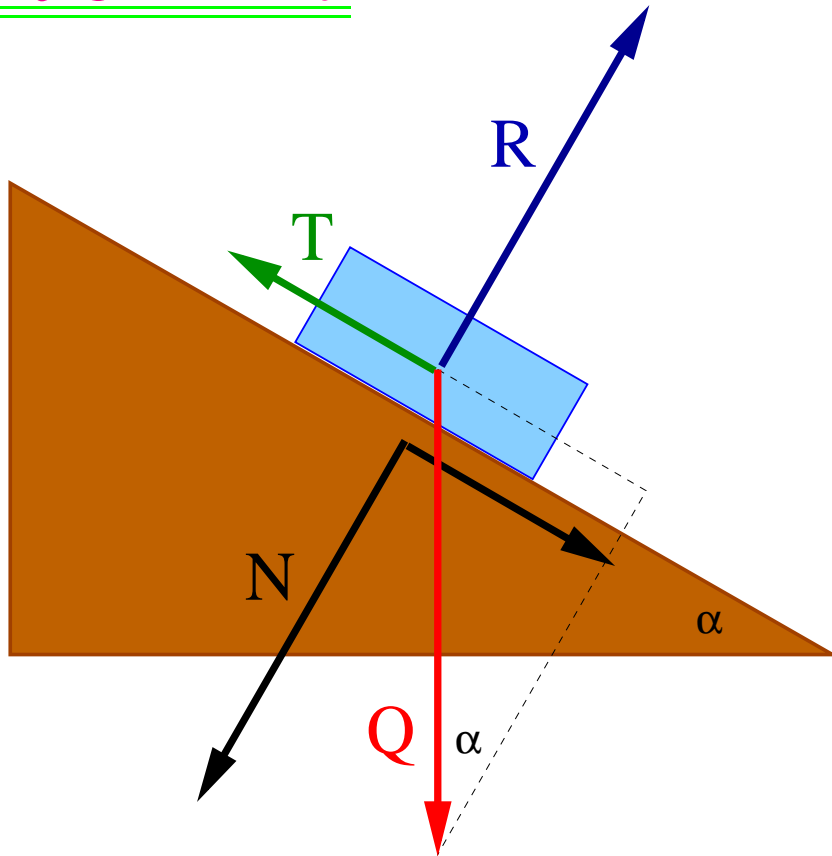
Gdy przyłożona siła przekroczy wartość $T_s^{max} = \mu_s \cdot N$ ciało zaczyna się poruszać ⇒ tarcie kinetyczne

Tarcie kinetyczne naogół słabsze od spoczynkowego: $\mu_k < \mu_s$

Tarcie

Kąt graniczny

Jest to maksymalny kąt nachylenia równi, przy którym siła tarcia pozwala na utrzymanie go w równowadze. Z warunku równowagi:

$$T = Q \sin \alpha$$

$$N = Q \cos \alpha$$

Z definicji współczynnika tarcia statycznego:

$$T_S^{max} = \mu_S \cdot N$$

Otrzymujemy:

$$Q \sin \alpha_{gr} = \mu_S \cdot Q \cos \alpha_{gr}$$

$$\mu_S = \tan \alpha_{gr}$$

Tarcie

Współczynniki tarcia

Przykładowe współczynniki
dla wybranych materiałów:

materiały	μ_s	μ_k
stal o stal	0,15	0,03 – 0,09
stal o lód	0,027	0,014
drewno o drewno	0,65	0,2 – 0,4
guma o beton suchy	1,0	0,7
guma o beton mokry	0,7	0,5

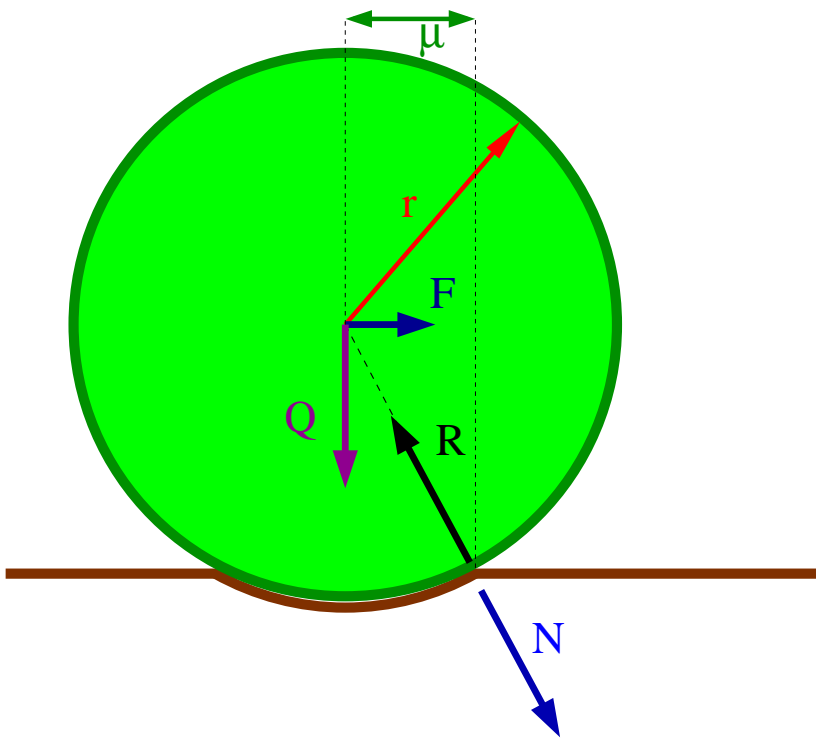
Hamowanie samochodu:

ważne aby koła nie zaczęły się ślizgać

- poślizg $\Rightarrow \mu_k$
- dobry kierowca lub ABS $\Rightarrow \mu_s$
zysk $\sim 40\%$ na drodze hamowania

Tarcie

Tarcie toczne

Toczące się ciało odkształca zawsze powierzchnię po której się toczy.

Poza tarciem statycznym i kinetycznym (poślizgowym) mamy **tarcie toczne**:

$$\vec{T}_t = -\mu_t \vec{i}_F \frac{N}{r}$$

Współczynnik tarcia tocznego μ_t jest zwykle bardzo mały

Przykładowo:

- drewno + drewno $\Rightarrow \mu_t = 0,0005 \text{ m}$
- stal hartowana + stal $\Rightarrow \mu_t = 0,00001 \text{ m}$
(wymiar długości!)

Układ inercjalny

Zasada bezwładności

“Każde ciało trwa w swym stanie spoczynku lub ruchu prostoliniowego i jednostajnego, jeśli siły przyłożone nie zmuszają ciała do zmiany tego stanu.” I. Newton

Układ odniesienia w którym spełniona jest zasada bezwładności nazywamy **układem inercjalnym**

Zasada bezwładności jest równoważna z postulatem istnienia układu inercjalnego

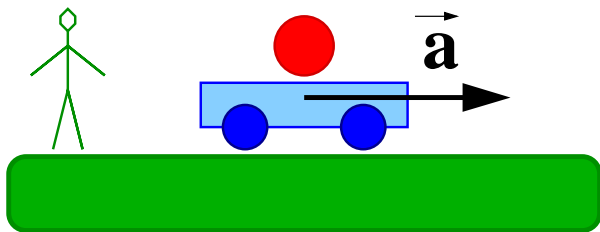
W **układzie inercjalnym** ruch ciała jest jednoznacznie zadany przez działające na nie siły zewnętrzne (**równanie ruchu**) + warunki początkowe

$$m \frac{d^2 \vec{r}(t)}{dt^2} = \vec{F}(\vec{r}, \vec{v}, t) + \vec{F}_R$$
$$\vec{r}(t_0) = \vec{r}_0 \quad \vec{v}(t_0) = \vec{v}_0$$

Układy nieinercyjne

Opis ruchu

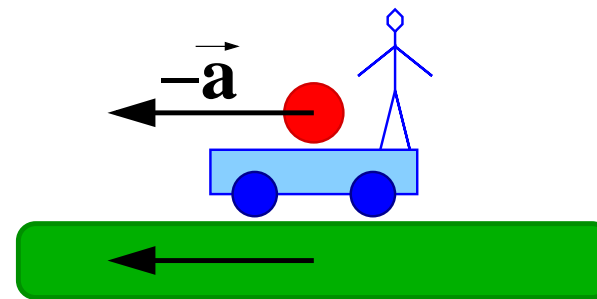
Wózek porusza się z przyspieszeniem $\vec{a}$ względem stołu

Z punktu widzenia obserwatora związanego ze stołem kulka pozostaje w spoczynku.

Wynika to z **zasady bezwładności** - siły działające na kulkę **równoważą się**

$$\vec{F} = 0 \Leftrightarrow \vec{a} = 0$$

Z punktu widzenia obserwatora związanego z wózkiem kulka porusza się z przyspieszeniem $-\vec{a}$

$\Rightarrow$ prawa Newtona nie są spełnione !?

Oba układy nie mogą być inercyjne.

Prawa ruchu w układzie nieinercyjnym wymagają modyfikacji

Układy nieinercyjne

Prawa ruchu

Przyjmijmy, że układ O' porusza się względem układu inercyjnego O .

Osie obu układów pozostają cały czas równoległe (brak obrotów)

Niech $\vec{r}_o(t)$ opisuje położenie układu O' w O . Przyspieszenie: $\vec{a}_o = \frac{d^2\vec{r}_o}{dt^2}$

Ruch punktu materialnego mierzony w układach O i O' :

$$\vec{r} = \vec{r}' + \vec{r}_o$$

Przyspieszenie punktu materialnego mierzone w układach O i O' :

$$\vec{a} = \vec{a}' + \vec{a}_o$$

Prawa ruchu w układzie inercyjnym O :

$$m\vec{a} = \vec{F}(\vec{r}, \vec{v}, t) + \vec{F}_R$$

⇒ w układzie nieinercyjnym O' :

$$m\vec{a}' = \vec{F}(\vec{r}', \vec{v}', t) + \vec{F}_R - m\vec{a}_o$$

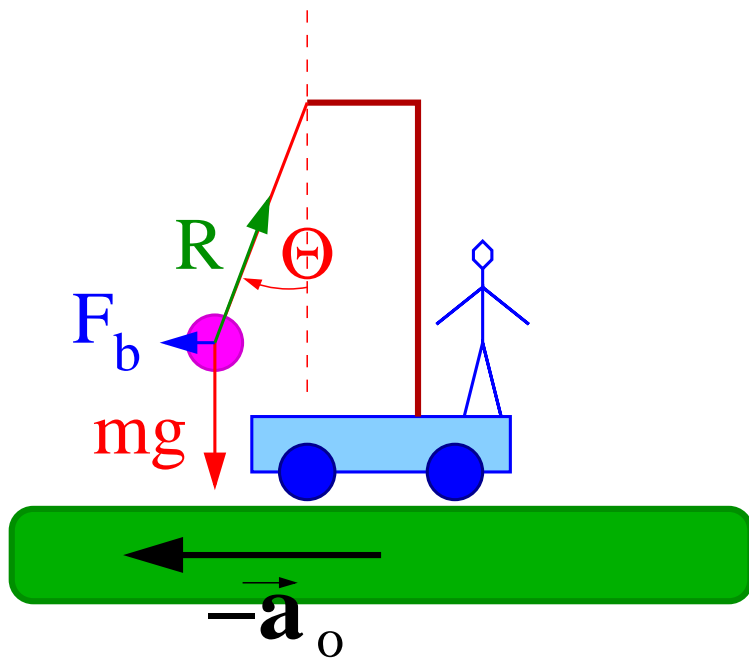
⇒ w układzie nieinercyjnym musimy wprowadzić siłę bezwładności $\vec{F}_b = -m\vec{a}_o$

Układy nieinercyjne

Prawa ruchu

Wahadło w układzie nieinercyjnym poruszającym się z przyspieszeniem $\vec{a}$ względem układu inercyjnego

Oprócz siły ciężkości $m\vec{g}$ i reakcji $\vec{R}$ musimy uwzględnić pozorną siłę bezwładności $\vec{F}_b = -m\vec{a}_0$

Opis ruchu można uprościć wprowadzając efektywne przyspieszenie ziemskie:

$$\vec{g}' = \vec{g} - \vec{a}_0$$

siły bezwładności $\equiv$ siły grawitacji

$\Rightarrow$ odchylenie położenia równowagi:

$$\tan \theta = \frac{a_0}{g}$$

Przyspieszenie drgań:

$$\omega'^2 = \frac{g'}{l} = \frac{\sqrt{g^2 + a^2}}{l}$$

Układy nieinercjalne

Prawa ruchu

Jeśli $a_o \ll g \Rightarrow$ w układzie poruszającym się z przyspieszeniem $\vec{a}_o \perp \vec{g}$ obserwujemy **pozorną** zmianę **kierunku** działania siły ciężkości:

Ciecz w naczyniu:

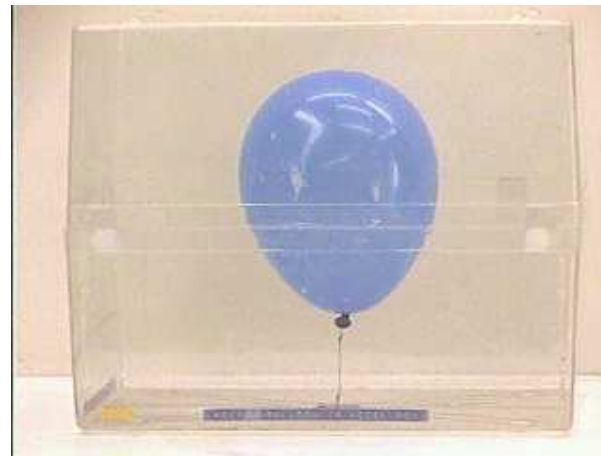
Balon z helem:

$$\vec{a} = 0$$

$$\vec{a} \neq 0$$

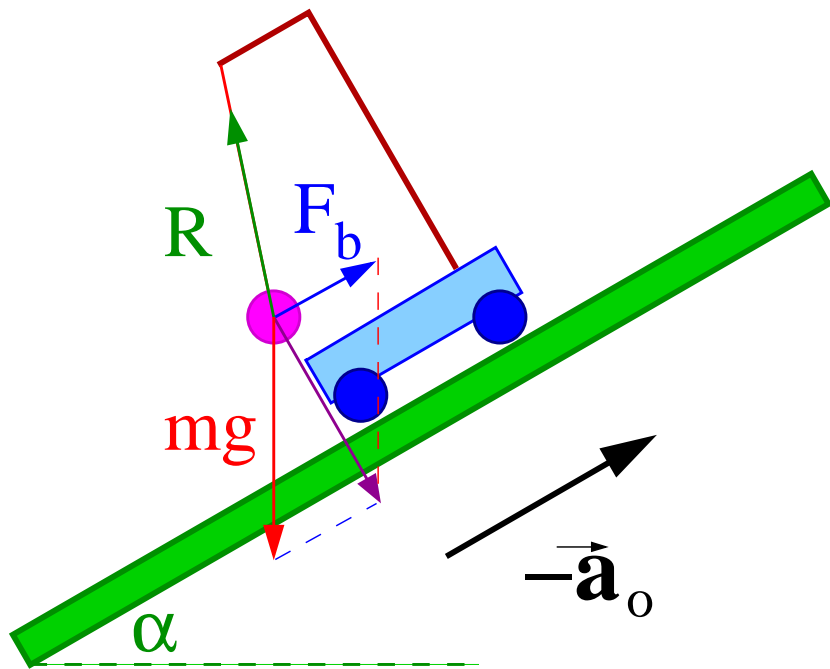
$$\vec{a} = 0$$

$$\vec{a} \neq 0$$

Układy nieinercjalne

Równia

siły działające w układzie wózka

Wózek zsuwa się bez tarcia po równi pochyłej. Zaniedbując ruch obrotowy kół przyspieszenie wózka:

$$a_0 = g \sin \alpha$$

W układzie związanym z wózkiem działająca na wahadło siła bezwładności jest równa co do wartości (lecz przeciwnie skierowana) równoległej składowej ciężaru.

Na wahadło działa pozorna siła ciężkości prostopadła do powierzchni równi.

$$g' = g_{\perp} = g \cos \alpha < g$$

⇒ spowolnienie drgań

Układy nieinercjalne

Spadek swobodny

W układzie odniesienia poruszającym się z przyspieszeniem $\vec{a}_o \parallel \vec{g}$ obserwujemy **pozorną** zmianę wartości przyspieszenie grawitacyjnego:

$$\vec{g}' = \vec{g} - \vec{a}_o$$

W układzie związanym z ciałem spadającym swobodnie $\vec{a}_o = \vec{g}$

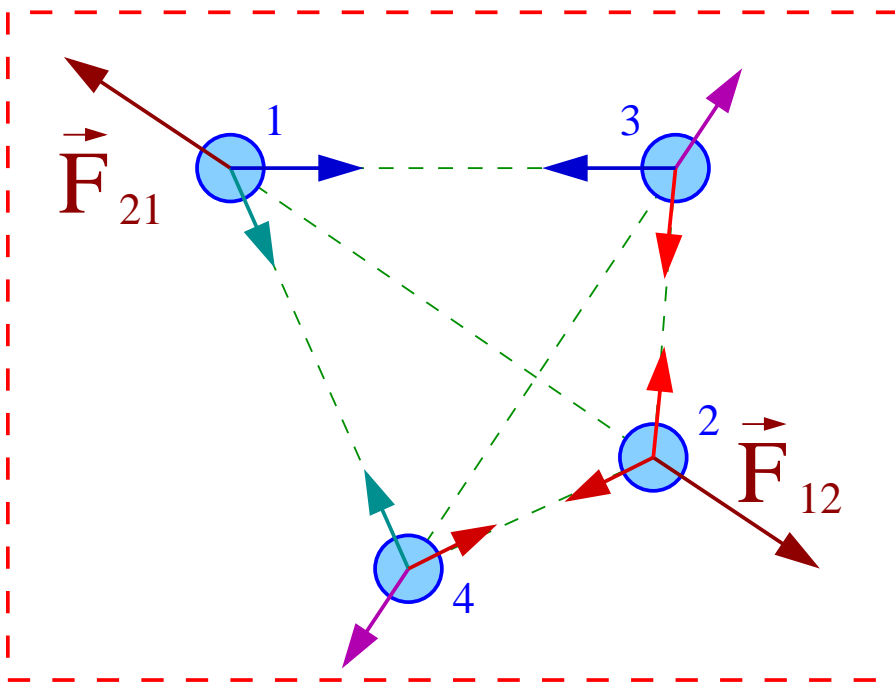
$$\vec{g}' = 0$$

$\Rightarrow$ stan nieważkości

Zasada zachowania pędu

Układ izolowany

Każde ciało może w dowolny sposób oddziaływać z innymi elementami układu.

Brak oddziaływań ze światem zewnętrznym

III zasada dynamiki

Siły z którymi działają na siebie ciała i i j :

$$\vec{F}_{ij} = -\vec{F}_{ji}$$

Suma sił działających na ciało i :

$$\vec{F}_i^\Sigma = \sum_j \vec{F}_{ji}$$

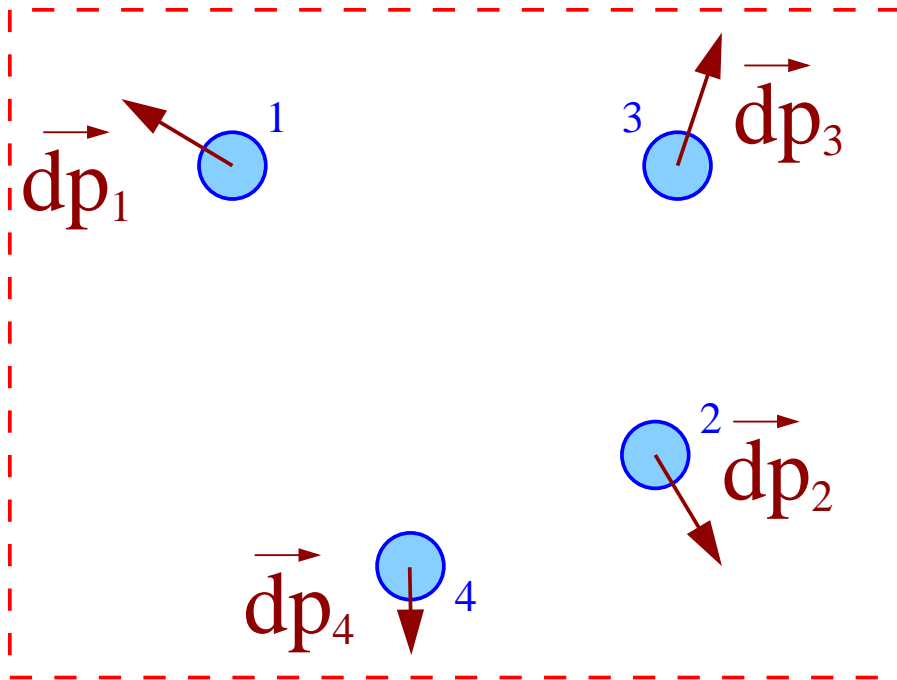
Suma sił działających na układ:

$$\begin{aligned}\vec{F}_{tot} &= \sum_i \vec{F}_i^\Sigma = \sum_i \sum_j \vec{F}_{ji} \\ &= \sum_j \sum_i -\vec{F}_{ij} = -\vec{F}_{tot} \\ \Rightarrow \vec{F}_{tot} &= 0\end{aligned}$$

Zasada zachowania pędu

II zasada dynamiki

$$\frac{d\vec{p}_i}{dt} = \vec{F}_i^\Sigma$$

izolowany układ inercjalny

Pęd układu

Prawo ruchu układu:

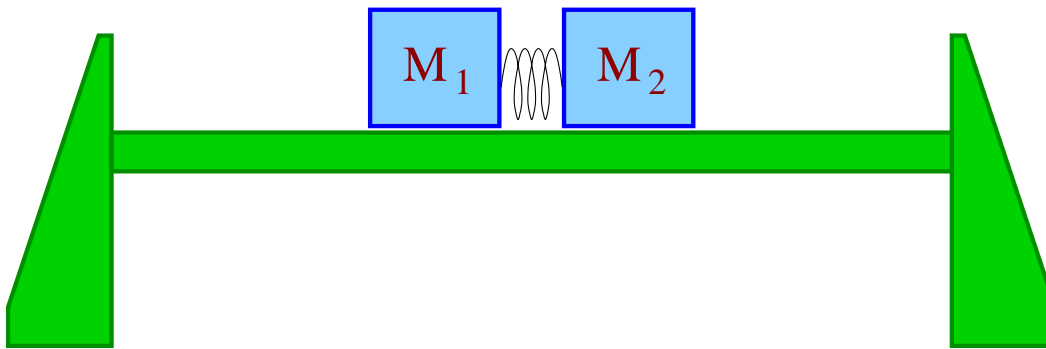
$$\begin{aligned}\vec{F}_{tot} &= \sum_i \vec{F}_i^\Sigma = \sum_i \frac{d\vec{p}_i}{dt} \\ &= \frac{d}{dt} \sum_i \vec{p}_i\end{aligned}$$

$$\vec{F}_{tot} = 0 \Rightarrow \sum_i \vec{p}_i = \text{const}$$

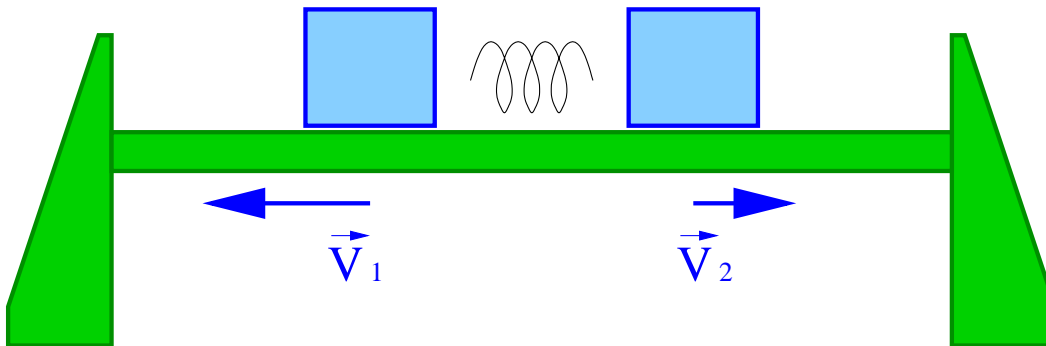
Dla dowolnego układu **izolowanego**, **suma pędów** wszystkich elementów układu pozostaje **stała**.

Zasada zachowania pędu

Oddziaływanie dwóch ciał

$$M_1 < M_2$$

Układ “rozpada się” pod wpływem **sił wewnętrznych**.

Jeśli na początku wszystkie obiekty spoczywają

$$\sum_i \vec{p}_i = 0$$

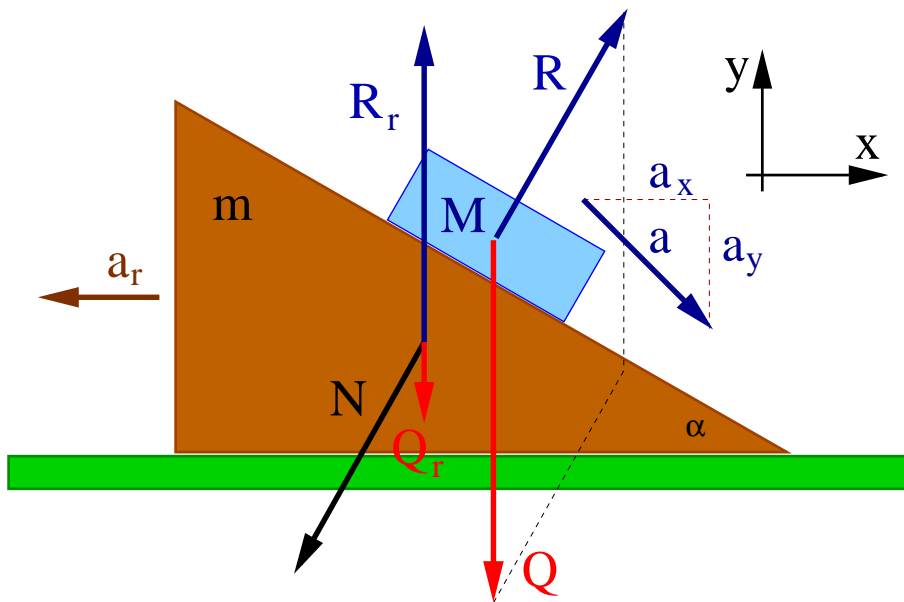
to i po “rozpadzie” **suma pędów** musi być **równa 0**.

Dwa ciała: $(v_i \ll c)$

$$\begin{aligned} m_1 \vec{v}_1 + m_2 \vec{v}_2 &= 0 \\ \Rightarrow \vec{v}_2 &= -\frac{m_1}{m_2} \cdot \vec{v}_1 \\ \Rightarrow \frac{v_2}{v_1} &= \frac{m_1}{m_2} \end{aligned}$$

Zasada zachowania pędu

Oddziaływanie dwóch ciał

Równia rusza się bez tarcia po poziomym stole.
Klocek zsuwa się bez tarcia po równi.

Na układ działają siły zewnętrzne:

- siły ciężkości Q i Q_r
- oraz siła reakcji stołu R_r

Ale wiemy, że siły te działają wzdłuż kierunku pionu (prostopadle do powierzchni stołu).

Siły zewnętrzne mogą zmieniać składową pionową pędu układu równia-klocek.

Ale składowa pozioma będzie wciąż zachowana!

Uwzględniając, że prędkość i przyspieszenie równi są skierowane przeciwnie do osi X:

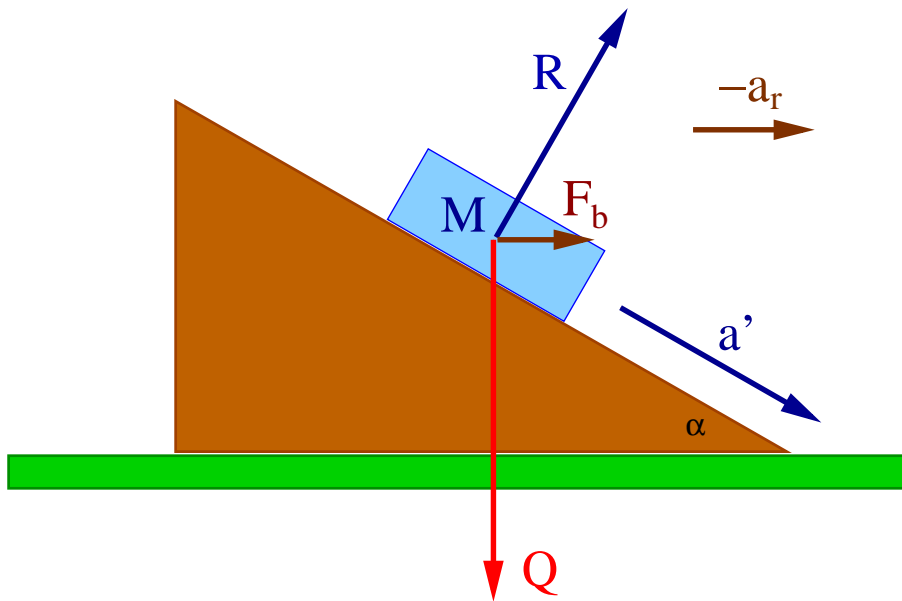
$$-mV_r + MV_x = const \quad \Leftrightarrow \quad ma_r = Ma_x$$

Kierunek przyspieszenia klocka nie jest równoległy do powierzchni równi!

Zasada zachowania pędu

Oddziaływanie dwóch ciał

Zagadnienie daje się łatwiej rozwiązać, gdy przejdziemy do układu **nieinercyjnego** związanego z równią. W układzie tym na klocek działa dodatkowo siła bezwładności

$$\vec{F}_b = -\vec{a}_r M$$

Przyspieszenie klocka (wzdłuż równi!):

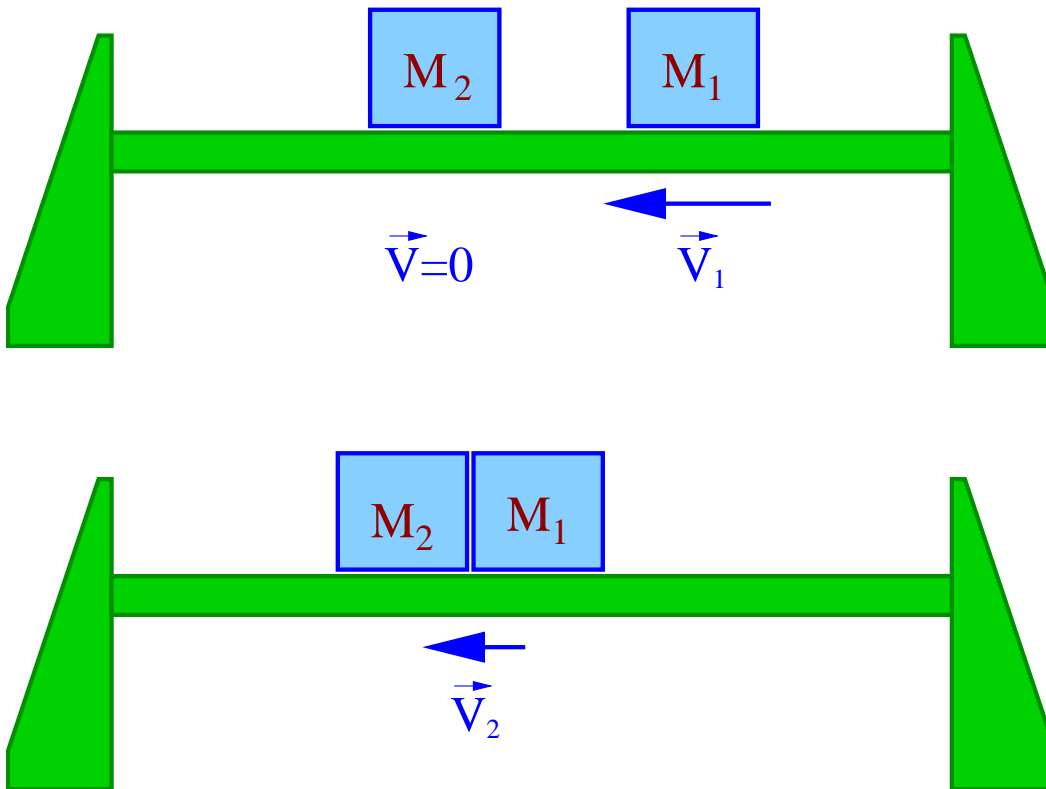
$$a' = g \sin \alpha + a_r \cos \alpha$$

Możemy teraz wyznaczyć składową X tego przyspieszenia w układzie stołu, i porównać z wartością oczekiwaną z zasady zachowania pędu:

$$\begin{cases} a_x = a' \cos \alpha - a_r = g \sin \alpha \cos \alpha - a_r \sin^2 \alpha \\ M a_x = m a_r \end{cases} \Rightarrow a_r = g \frac{M \sin \alpha \cos \alpha}{m + M \sin^2 \alpha}$$

Zasada zachowania pędu

Oddziaływanie dwóch ciał

Zderzenie całkowicie niesprężyste
(po zderzeniu ciała trwale połączone)

Pęd początkowy: $\vec{p}_i = m_1 \vec{v}_1$

Pęd końcowy: $\vec{p}_f = (m_1 + m_2) \cdot \vec{v}_2$

Zasada zachowania pędu:

$$\begin{aligned} \vec{p}_i &= \vec{p}_f \\ \Rightarrow \vec{v}_2 &= \frac{m_1}{m_1 + m_2} \cdot \vec{v}_1 \end{aligned}$$

Zasada zachowania momentu pędu

Siły centralne

Jeśli układ ciał (lub pojedyncze ciało) działa jakaś siła zewnętrzna $\vec{F}_{tot} \neq 0$ to pęd układu musi się zmieniać: $\sum \vec{p}_i \neq \text{const.}$

Siły które działają na układ często są

siłami centralnymi - działają w kierunku ustalonego źródła siły.

Jeśli położenie źródła przyjmiemy za środek układu $\Rightarrow \vec{F}_{tot} = F(r, \dots) \cdot \vec{i}_r$

Przykład:

- siła grawitacyjna $F(r) = -G \frac{m_1 m_2}{r^2}$
- siła kulombowska $F(r) = \frac{Q_1 Q_2}{4\pi\epsilon_0 r^2}$
- siła sprężysta $F(r) = -k \cdot r$

Czy można coś “uratować” z zasady zachowania pędu ?...

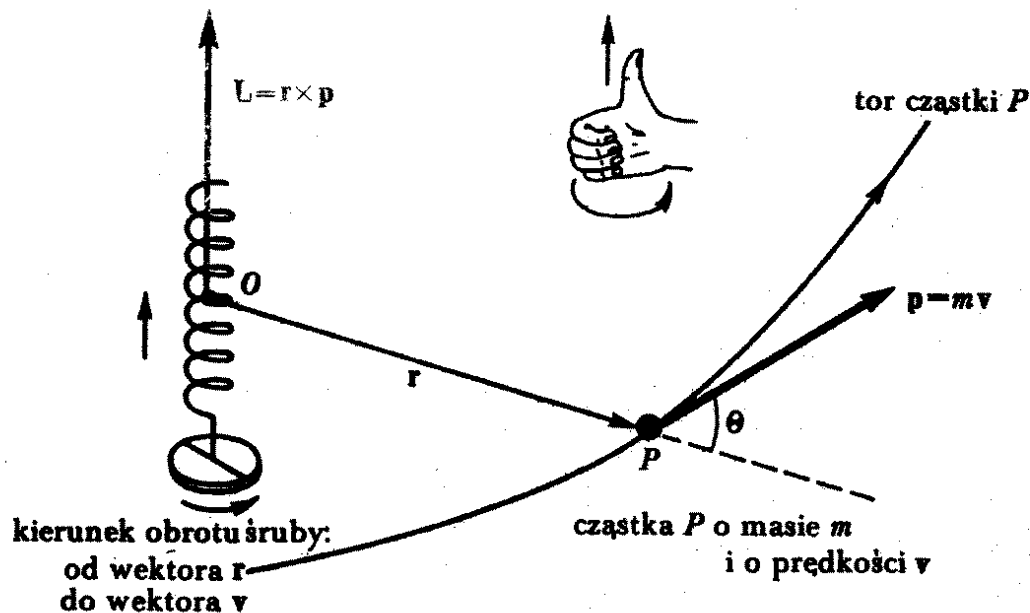
Zasada zachowania momentu pędu

Moment pędu

Zdefiniujemy dla punktu materialnego:

$$\vec{L} = \vec{r} \times \vec{p}$$

⇐ moment pędu **względem O**
zależy od wyboru początku układu

Dla $v \ll c$

$$\vec{L} = m \vec{r} \times \vec{v}$$

$$L = m r v \sin \theta$$

Zasada zachowania momentu pędu

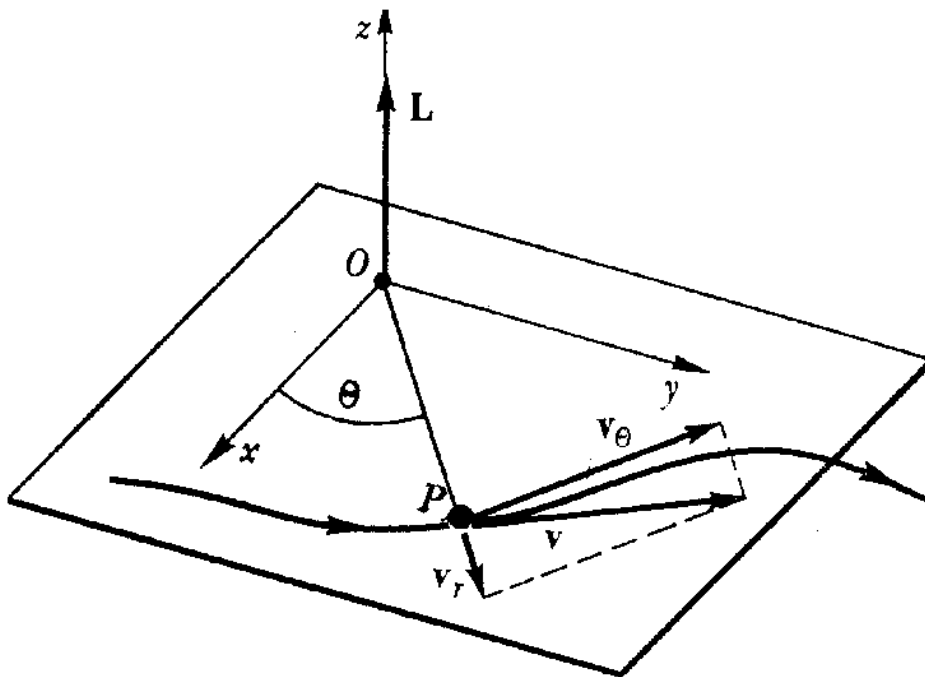
Moment pędu

Ruch po płaszczyźnie:

$$\vec{L} = m \vec{r} \times (\vec{v}_r + \vec{v}_\theta)$$

$$L = m r v_\theta$$

$$\Rightarrow L = m r^2 \frac{d\theta}{dt} = m r^2 \omega$$

Przypadek szczególny:
ruch po okręgu - $r = \text{const}$

Moment bezwładności

$$I = m r^2$$

$\Rightarrow$ moment pędu możemy przedstawić
w ogólnej postaci

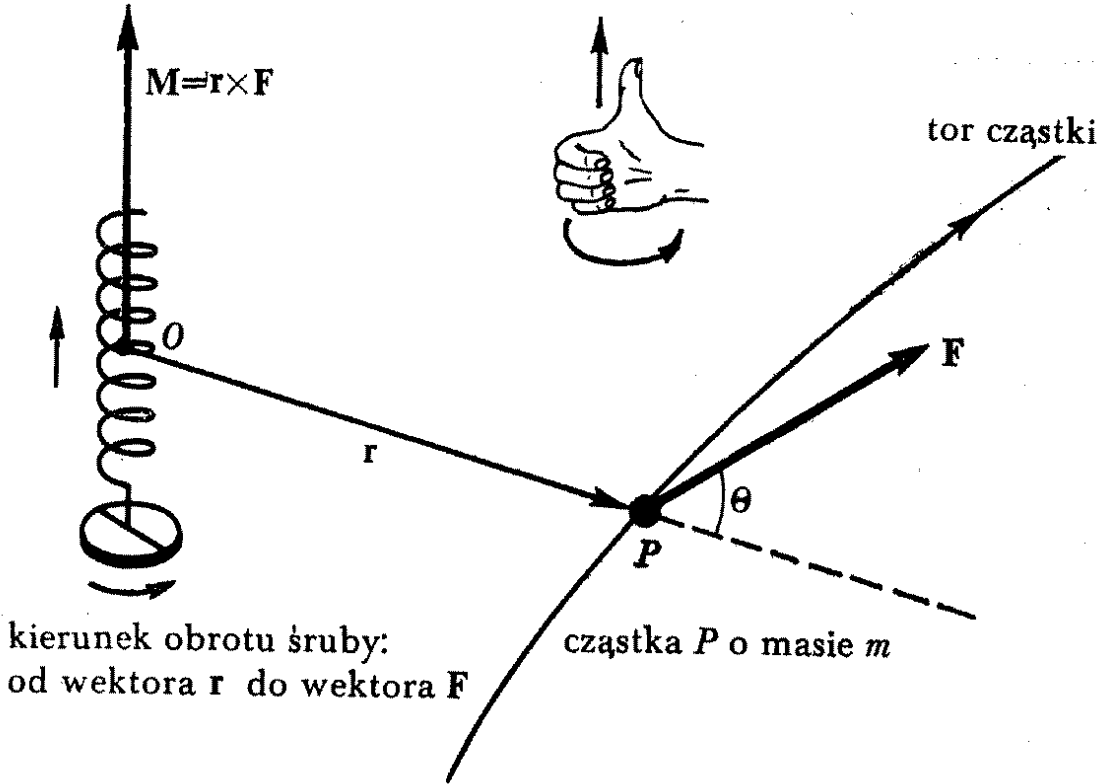
$$\vec{L} = I \vec{\omega}$$

Zasada zachowania momentu pędu

Moment siły

$$\vec{M} = \vec{r} \times \vec{F}$$

← moment siły **względem O**

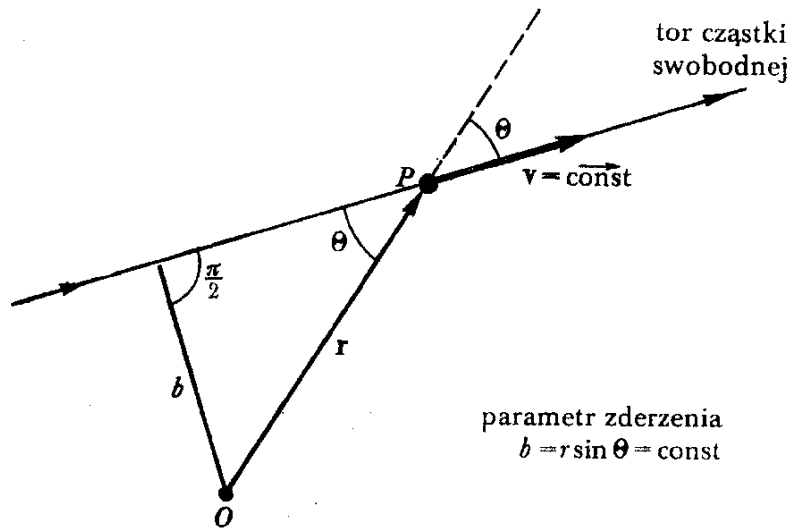
Równanie ruchu

$$\begin{aligned} \frac{d\vec{L}}{dt} &= \frac{d(\vec{r} \times \vec{p})}{dt} \\ &= \frac{d\vec{r}}{dt} \times \vec{p} + \vec{r} \times \frac{d\vec{p}}{dt} \\ &= \vec{v} \times \vec{p} + \vec{r} \times \vec{F} \\ &= 0 + \vec{M} \end{aligned}$$

$$\vec{M} = 0 \Rightarrow \vec{L} = \text{const}$$

Zasada zachowania momentu pędu

Cząstka swobodna

Moment pędu względem **dowolnego punktu 0** pozostaje stały:

$$L = m v r \sin \theta = m v b = \text{const}$$

b - parametr zderzenia
odległość najmniejszego zbliżenia do O

Siła centralna

Moment siły: (względem źródła)

$$\begin{aligned}\vec{M} &= \vec{r} \times \vec{F} \\ &= \vec{r} \times \vec{i}_r \cdot F(r, \dots) = 0\end{aligned}$$

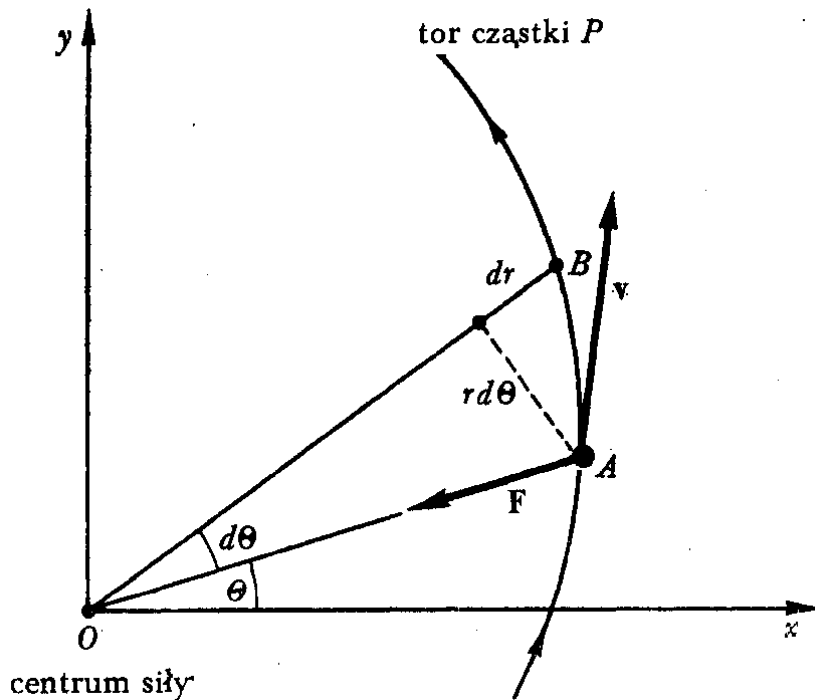
$$\vec{L} = \text{const}$$

Moment pędu, liczony **względem źródła** siły centralnej pozostaje stały.

Zasada zachowania momentu pędu

Prędkość polowa

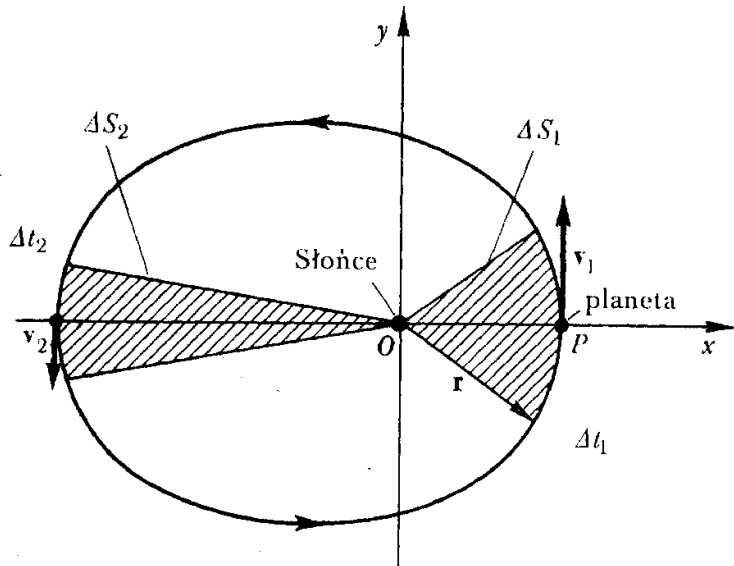
Pole jakie wektor wodzący punktu zakreśla w jednostce czasu: $\frac{dS}{dt}$

$$dS_{OAB} = \frac{1}{2} r dr = \frac{1}{2} |\vec{r} \times d\vec{r}| = \frac{1}{2} |\vec{r} \times \vec{v}| dt$$

II prawo Keplera

$$\frac{dS}{dt} = \frac{1}{2} |\vec{r} \times \vec{v}| = \frac{L}{2m} = \text{const}$$

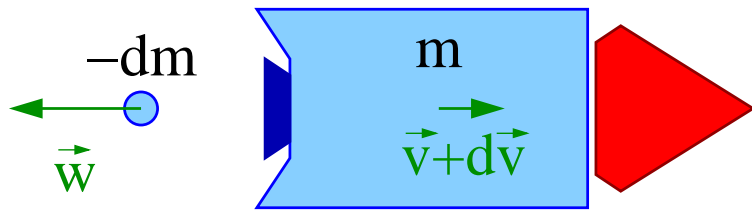

W ruchu pod działaniem sił centralnych prędkość polowa jest stała.

Ruch ciała o zmiennej masie

Rozważmy ruch ciała o zmiennej masie. W ogólnym przypadku: $m = m(\vec{r}, \vec{v}, t)$

Od ciała o masie $m - dm$ poruszającego się z prędkością $\vec{v}$ odłącza się element $-dm > 0$ poruszający się z prędkością $\vec{w}$ ($dm < 0$ bo masa ciała maleje)

Z zasady zachowania pędu:

$$\begin{aligned} (m - dm) \vec{v} &= m (\vec{v} + d\vec{v}) - dm \vec{w} \\ \Rightarrow d\vec{p} = m d\vec{v} &= (m - dm) \vec{v} - m \vec{v} + dm \vec{w} \\ &= dm (\vec{w} - \vec{v}) \equiv dm \vec{v}_{odrz} \end{aligned}$$

Siła odrzutu (siła ciągu rakiety):

$$\vec{F}_{odrz} = \frac{d\vec{p}}{dt} = \frac{dm}{dt} \vec{v}_{odrz} \quad \frac{dm}{dt} < 0$$

Ruch ciał o zmiennej masie

Równanie ruchu

Ruch ciała pod wpływem siły odrzutu:

$$\frac{d\vec{p}}{dt} = m \frac{d\vec{v}}{dt} = \vec{F}_{zewn} + \frac{dm}{dt} \vec{v}_{odrz}$$

Zaniedbując wpływ sił zewnętrznych
(np. pola grawitacyjnego):

$$\begin{aligned} m \frac{d\vec{v}}{dt} &= \frac{dm}{dt} \vec{v}_{odrz} \\ m \frac{d\vec{v}}{dm} \cdot \frac{dm}{dt} &= \frac{dm}{dt} \vec{v}_{odrz} \\ m \frac{d\vec{v}}{dm} &= \vec{v}_{odrz} \end{aligned}$$

Całkując stronami:

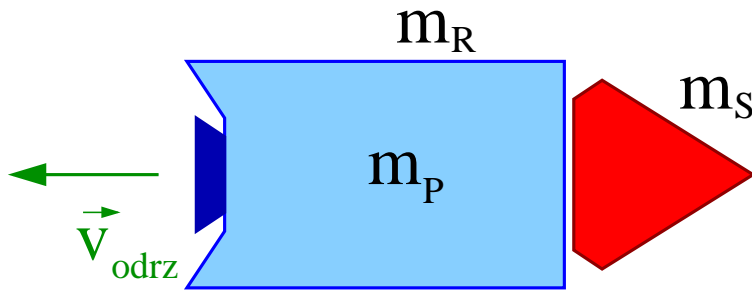
$$\begin{aligned} \int_{v_0}^{v_k} \frac{d\vec{v}}{\vec{v}_{odrz}} &= \int_{m_0}^{m_k} \frac{dm}{m} \\ \Rightarrow \vec{v}_k &= \vec{v}_0 + \vec{v}_{odrz} \cdot \ln \left(\frac{m_k}{m_0} \right) \end{aligned}$$

wzór Ciotkowskiego

Ruch ciał o zmiennej masie

Rakieta jednostopniowa

Rakieta o masie m_R ma wynieść satelitę o masie m_S , zużywając paliwo o masie m_P :

Aby uzyskać II prędkość kosmiczną $v_k \approx 11 \text{ km/s}$ (np. lot na Księżyc) przy silniku raketowym o $v_o = 3 \text{ km/s}$

Możliwa do uzyskania prędkość końcowa:

$$v_k = v_{odrz} \cdot \ln \left(\frac{m_S + m_R + m_P}{m_S + m_R} \right) \\ \approx v_{odrz} \cdot \ln(1 + f)$$

gdzie: $f = \frac{m_P}{m_R}$ $m_S \ll m_R$

stosunek masy paliwa do masy rakiety

$$f = \exp \left(\frac{v_k}{v_o} \right) - 1 \approx 38$$

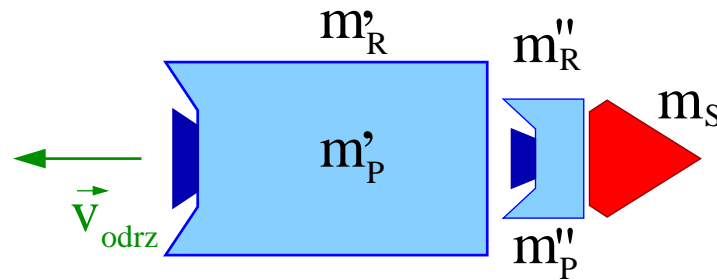
Teoretycznie możliwe,
praktycznie niewykonalne (?)...
i nieopłacalne !...

Ruch ciał o zmiennej masie

Rakieta dwustopniowa

Raketę dzielimy na dwa człony o masach m'_R i m''_R ,
w których znajduje się paliwo o masie m'_P i m''_P :

$$\begin{aligned} m'_R + m''_R &= m_R \\ m'_P + m''_P &= m_P \end{aligned}$$

Prędkość końcowa:

$$v_k = v_{odrz} \cdot \left[\ln \left(\frac{m_S + m_R + m_P}{m_S + m_R + m''_P} \right) + \ln \left(\frac{m_S + m''_R + m''_P}{m_S + m''_R} \right) \right]$$

W przybliżeniu $m_S \ll m''_R \ll m'_R$: $v_k \approx v_{odrz} \cdot 2 \ln(1 + f)$

Aby uzyskać II prędkość kosmiczną $v_k \approx 11 \text{ km/s}$ przy $v_o = 3 \text{ km/s}$:

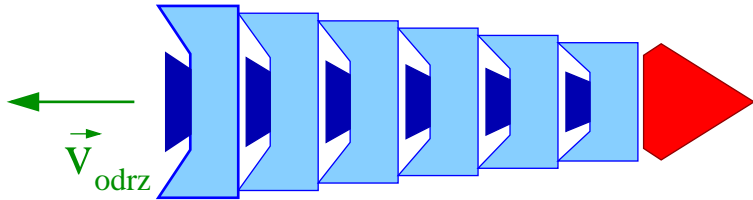
$$f = \exp \left(\frac{v_k}{2 v_o} \right) - 1 \approx 5.3$$

Dla $f \approx 10$ (dla obu członów) można wystrzelić w kosmos $m_S \approx 0.6\% (m_R + m_P)$
przy optymalnym wyborze $m''_R \approx 7\% m_R$

Ruch ciał o zmiennej masie

Rakieta wielostopniowa

Rakieta składa się z wielu członów.
W każdym z nich stosunek masy paliwa do “obudowy” wynosi f

Aby uzyskać II prędkość kosmiczną dla $m_S \approx 100 \text{ kg}$ przy rakiemie o $f = 10$:

$$m_R = \frac{m_S}{1+f} \left[\exp \left(\frac{v_k (1+f)}{v_o f} \right) - 1 \right]$$

W granicy wielu bardzo małych członów:

$$m d\vec{v} = dm \vec{v}_{odrz} \cdot \frac{f}{f+1}$$

$$m_R \approx 500 \text{ kg}$$

$$m_P \approx 5000 \text{ kg}$$

Co sprowadza się do:

Przy rakiemie jednoczłonowej, przy tych samych m_S i m_R potrzebaby 228'000 kg paliwa !!!

$$v_k = v_{odrz} \cdot \frac{f}{f+1} \cdot \ln \left(1 + \frac{m_R}{m_S} (1+f) \right)$$

Dla rakiety dwuczłonowej:
 $m_R \approx 1600 \text{ kg}$, $m_P \approx 16'000 \text{ kg}$

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt **Fizyka wobec wyzwań XXI w.**
współfinansowany ze środków Unii Europejskiej
w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego